

The climax answer the question: "What is justice?" – Was the concept of justice as fairness, proposed by John Rawls which he was described it in his study "A Theory of Justice", which was published in 1971. In this study he tried to reveal the idea of justice and create its working model as a society of equal opportunities, which would have effectively functioned and would have accorded its nature simultaneously. This theory has not be ignored by the philosophy of law today and has both its supporters and opponents.

Keywords: *justice, thesis, antithesis, synthesis, possibility, reality, extent, equality, principles of justice, equal opportunity society.*

Надійшла до редакції 20.12.2014

Федосєєва С. В.

здобувач

*(Харківський національний
університет внутрішніх справ)*

УДК 340 : 342.7

СУБ'ЄКТ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЙОГО СТРУКТУРИ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Встановлено та проаналізовано особливості суб'єкта правового виховання як елементу його структури. Визначено, що суб'єктами правового виховання є держава, державні та недержавні організації, окремі фізичні особи. З'ясовано, що держава здійснює правове виховання через державні органи та державні організації. Акцентовано увагу на тому, що особливими суб'єктами правового виховання у сучасному українському суспільстві є об'єднання громадян (політичні партії, профспілки), сім'я.

Ключові слова: *правове виховання, суб'єкт, суб'єкт правового виховання, структура правового виховання, елементи правового виховання.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розбудови в Україні правової держави та громадянського суспільства проблема правового виховання та правового всеобучу є однією з актуальних.

У результаті якісного та ефективного правового виховання суб'єктами даного роду діяльності здійснюється вплив на правосвідомість і правову культуру громадян, суспільства. А це, у свою чергу, є запорукою режиму законності та правопорядку у державі.

Результат правового виховання як цілеспрямованої діяльності певною мірою залежить від кваліфікації і особливостей його суб'єкта. Адже саме суб'єкт правового виховання безпосередньо «працює» з правосвідомістю громадян, колективів, соціальних груп, суспільства, «виховує» у суб'єкта права законослухняний тип правомірної поведінки.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Огляд юридичної навчальної і наукової літератури свідчить про відсутність спеціальних загальнотеоретичних досліджень суб'єктів правового виховання, хоча категорія правового виховання, його зміст та структура

неодноразово були предметом наукових досліджень С.С. Алексеєва, В.К. Бабаєва, В.В. Головченка, В.М. Корельського, Н.А. Косиріна, В.О. Котюка, В.Н. Кудрявцева, В.В. Лазарева, С.М. Легуши, А.В. Малька, М.І. Матузова, В.С. Нерсесянца, В.Д. Перевалова, В.Н. Тищенко та ін. Отже, у даному контексті, на нашу думку, доцільно провести класифікацію й аналіз особливостей суб'єктів правового виховання.

У зв'язку з цим у даній статті автор поставив *за мету* визначити та проаналізувати специфічні риси суб'єкта правового виховання як елементу його структури.

Виклад основного матеріалу. На думку О.П. Масюкевича, суб'єктами правового виховання є: держава; державні органи та органи місцевого самоврядування; посадові особи; громадські організації; засоби масової інформації; трудові колективи; окремі особистості (юристи, вчені, викладачі) [1, с. 267].

До суб'єктів правовиховної діяльності А.Ю. Олійник відносить органи держави, громадські організації, трудові колективи, їхніх посадових і службових осіб, окремих громадян [2, с. 751].

Існує точка зору, що в ролі суб'єктів правового виховання можуть виступати суспільство, держава, нація, суспільна група, політична партія, громадська організація, трудовий чи військовий колектив, церква, школа, група однодумців, сім'я тощо. Суб'єктом виховання може бути також окремо взятий індивід, який здійснює свій вплив на інших індивідів [3, с. 480].

З огляду на зазначене, а також беручи до уваги визначення правового виховання у широкому змісті, на наш погляд, суб'єктом правового виховання слід визнати будь-який суб'єкт права. Звідси випливає, що цілком доцільно застосувати традиційну класифікацію суб'єктів права у межах виокремлення видів суб'єктів правового виховання.

Укладачі юридичної енциклопедії усю сукупність суб'єктів права поділяють на *індивідуальні та колективні*. При цьому до першої категорії, на думку А.П. Заєць, належать: громадяни України, іноземці, особи без громадянства (апатриди), особи з подвійним громадянством (біпатриди). До другої – держава в цілому, державні та недержавні організації [4, с. 680].

Таким чином, на підставі зазначеного маємо підстави суб'єктами правового виховання визнати державу в цілому, державні та недержавні організації, окремих фізичних осіб.

У даному контексті звернімо окремо увагу на особливості зазначених суб'єктів правового виховання.

Правове виховання є компонентом, складовою культурно-виховної функції сучасної української держави. І держава є безпосереднім суб'єктом правового виховання.

Держава здійснює культурно-виховну функцію і правове виховання через державні органи та державні організації. При цьому різні державні органи по-різному здійснюють правове виховання.

У зв'язку із класифікацією державних органів залежно від гілки держав-

ної влади, серед державних органів як суб'єктів правового виховання слід розрізняти законодавчі, виконавчі та судові органи. Будь-який із зазначених органів бере участь у формуванні юридичного світогляду людини і суспільства. Однак ступінь і форма їх участі є неоднаковими, що пов'язано зі специфікою компетенції державних органів.

Особливе місце у правовому вихованні особистості посідають правоохоронні органи. Даний факт пояснюється тим, що вони є основними суб'єктами захисту прав і свобод людини і громадянина, при цьому на його особовому рівні. У процесі боротьби з правопорушниками, під час зміцнення правопорядку у суспільстві правоохоронна діяльність суду, прокуратури і міліції опосередковано здійснює правове виховання людини.

Так, наприклад, С.С. Сливка зазначає, що правове виховання в підрозділах міліції здійснюється з урахуванням їхньої структури у двох основних напрямках: підвищення правової культури особового складу; участь працівників міліції у формуванні правосвідомості населення [5, с. 14].

Крім того, слід погодитися з тим, що, по-перше, в результаті застосування норм права на особу покладається покарання, що знаходить своє вираження у правових та особистих обмеженнях людини, за допомогою яких відбувається вплив на правосвідомість і волю громадян. По-друге, діяльність працівників міліції здійснюється відповідно до вимог законодавства, що, в свою чергу, виховує у громадян повагу до закону [6, с. 12].

Профілактичні заходи державно-правового характеру, які проводить міліція у процесі виконання функцій і завдань, що покладені на неї державою, впливають на волю і свідомість людей. Цей вплив має правовиховний характер, стимулює громадян не вчинювати злочини, виховує у них відповідні мотиви поведінки, які сприяють підвищенню рівня правової свідомості громадян.

Важливу роль у роботі міліції відіграє і її правороз'яснювальна діяльність. Вона має багатоплановий характер: зокрема, спрямована на підвищення правової культури населення; націлена на конкретну особу; переслідує мету підвищення професійної правосвідомості та професійної культури працівників міліції. Адресатами правороз'яснювальної діяльності міліції можуть бути суб'єкти різних соціальних рівнів і ролей, наприклад трудові колективи, члени громадських організацій, працівники кооперативів, управлінські кадри, окремі громадяни. Значні правороз'яснювальні зусилля витрачаються на осіб із асоціальною поведінкою (неповнолітні та піднаглядні особи) [2, с. 843].

З огляду на зазначене маємо підстави зауважити, що працівники міліції є суб'єктами правового виховання. Однак особливо цінним є той факт, що у процесі правороз'яснювальної роботи працівники міліції є не лише суб'єктами правового виховання, а й одночасно його об'єктами. Під час правороз'яснювальної роботи працівник міліції впливає не лише на правосвідомість конкретної особи, групи осіб, колективу, а й підвищує власний рівень правової культури та правової свідомості.

Правове виховання органів законодавчої, виконавчої і судової влади акумулюється у досвіді, який накопичений в результаті їхньої діяльності. Ві-

дповідно до принципу розподілу влади слід розрізняти три різновиди такого роду правового досвіду: а) законодавчий; б) правозастосовний; в) судовий.

Законодавчий досвід виражається в окремих знаннях, навичках, вміннях, звичках, які суб'єкт правотворчої практики отримав у процесі здобуття освіти, спілкування і діяльності з приводу підготовки, колективного обговорення, опублікування і розповсюдження нормативно-правових актів.

Правозастосовний досвід являє собою різновид практики реалізації права. Він тісно пов'язаний із знаннями, навичками, уміннями, звичками, які суб'єкт виконавчої державної влади накопичує у процесі втілення вимог юридичних норм у соціальну дійсність [7, с. 19].

Судовий досвід слід розглядати як особливий різновид практики реалізації права, яка характеризується окремими знаннями, навичками, вміннями, звичками, що були накопичені суб'єктом судової влади під час розгляду юридичних справ.

Зазначені види досвіду характеризуються двома основними формами, які обумовлюють одна одну. З однієї сторони, це особистий правовий досвід, який виражається у відповідних знаннях, навичках, вміннях, звичках, що накопичені конкретною людиною і зафіксовані в її індивідуальній правовій свідомості, і відповідних об'єктивних результатах (персоніфікованих статтях, книгах, проектах нормативно-правових актів тощо). З іншої сторони, це колективний досвід, який характеризується певними знаннями, уміннями, навичками, накопиченими у груповій і суспільній правовій свідомості, і відповідними об'єктивними результатами, що виражені у матеріалах практики: прийнятих законах, інших нормативно-правових актах, колективних законодавчих проектах, конкретних правозастосовних рішеннях і т. ін.

У системі державних суб'єктів правового виховання особливе місце посідають державні організації, державні підприємства та державні установи.

Звернемо окремо увагу на те, що різновидами державної установи є навчальні, навчально-виховні заклади. Навчально-виховні і навчальні заклади різного рівня акредитації відіграють досить важливу роль у становленні особистості. Адже у дошкільному, шкільному та студентському віці, як правило, особа отримує основу юридичних знань, умінь і навичок. Ї у процесі всього подальшого життя отримані правові знання, вміння і навички поглиблюються, удосконалюються, модернізуються.

У даному контексті слід окремо зауважити, що ефективність правового виховання навчальних та навчально-виховних закладів різного рівня акредитації певним чином залежить від *сім'ї* як першого суб'єкта виховання людини. Саме в *сім'ї* формуються базові якості дитини: її ставлення до людей, навколишнього світу, праці, самої себе. У *сім'ї* закладаються цінності життя, основи світогляду. Батьки й найближчі родичі формують в дитини моральні підвалини свідомості, на яких спираються елементи правової поведінки [8, с. 128-129].

Особливим суб'єктом правового виховання у сучасному українському суспільстві є об'єднання громадян, до числа яких, перш за все, слід віднести політичні партії.

Основне призначення політичної партії полягає у тому, що на підставі виявлення спільних інтересів, поглядів та ідей відповідної соціальної групи учасники даного виду об'єднання громадян бажають отримати політичну (державну) владу з метою реалізації своєї програми. Партії у процесі реалізації власних цілей охоплюють різні сфери суспільного життя. Вони стимулюють участь громадян у політиці, формують суспільну думку, розвивають політичну культуру суспільства та громадян, сприяють політичній освіті, забезпечують необхідний зв'язок між громадянським суспільством і державою, висувають кандидатів у всі органи влади, беруть участь у виборах органів влади.

Всі вищезазначені заходи виступають своєрідним каталізатором розвитку юридичного світогляду людини і суспільства у зв'язку з тим, що їх реалізація повинна здійснюватися у межах закону, демократичних прав і юридичних обов'язків особи. Інакше кажучи, партійна діяльність сама по собі не є юридичною, проте вона тісно пов'язана із правовим простором.

Так, наприклад, метою будь-якої політичної партії є отримання державної влади задля забезпечення, досягнення своїх інтересів. Увійти до складу державних органів політичні партії можна лише за допомогою такого інституту безпосередньої демократії, як вибори. І саме діяльність політичних партій із приводу організації і залучення населення до проведення виборчих компаній із приводу обрання органів державної влади і органів місцевого самоврядування становить важливий елемент правового виховання українців й удосконалення їх юридичного світогляду.

Факт участі громадян у формуванні представницьких органів держави сприяє встановленню у їх свідомості необхідної установки на активну правомірну поведінку, поваги до політичних заходів. У свою чергу, це підвищує авторитет одного з важливих блоків нормативно-юридичної системи правового суспільства.

Підвищення рівня правової свідомості громадян залежить не лише від діяльності політичних партій, а й від діяльності інших об'єднань громадян. Важливу роль у процесі правового виховання громадян відіграють профспілки, які покликані сприяти свідомому дотриманню і виконанню норм трудового права окремими членами суспільства.

Проте функції профспілок у правовому вихованні не слід зводити лише до формування в їх членів поваги до норм і принципів трудового права. У політичній системі українського суспільства профспілки у своїй діяльності є відносно самостійними, відтак можуть проводити правовиховні заходи і поза межами трудових відносин колективу.

Підсумовуючи, можемо дійти таких висновків. Суб'єктами правового виховання є держава, державні та недержавні організації, окремі фізичні особи. Держава здійснює правове виховання через державні органи та державні організації. Залежно від гілки державної влади серед державних органів як суб'єктів правового виховання слід розрізняти законодавчі, виконавчі та судові органи. Особливими суб'єктами правового виховання у сучасному українському суспільстві є об'єднання громадян (політичні партії, профспілки), сім'я.

Бібліографічні посилання

1. *Масюкевич О. П.* Теория государства и права / Масюкевич О. П. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2003. – 320 с.
2. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. – К. : Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003. – Т. 1. – 1232 с.
3. Філософія : навч. посібник / Надольний І. Ф., Андрущенко В. П., Бойченко І. В. та ін. ; за ред. І. Ф. Надольного. – К. : Вікар, 1999. – 624 с.
4. Юридична енциклопедія: в 6-ти т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.). – К. : Укр. енцикл., 1998 – Т. 5 : П-С. – 2003. – 736 с.
5. *Сливка С. С.* Професійна етика працівників міліції: теоретико-правовий аналіз : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / С. С. Сливка. – К., 1994. – 18 с.
6. *Сазонов Ф. Г.* Правовые основы и средства правового воспитания лиц, осужденных к лишению свободы : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ф. Г. Сазонов. – М., 1977. – 19 с.
7. *Карташев В. Н.* Введение в общую теорию правовой системы общества [в 10 т.] / В. Н. Карташев. – Ч. 3: Практика реализации права. Правоприменительная практика : текст лекций. – Ярославль, 1997. – 158 с.
8. Правове виховання в сучасній Україні : монографія / Гетьман А. П., Герасіна Л. М., Данильян О. Г. та ін. ; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. – Х. : Право, 2010. – 368 с.

Федосеева С.В. Субъект правового воспитания как элемент его структуры: общетеоретический аспект. Установлены и проанализированы особенности субъекта правового воспитания как элемента его структуры. Определено, что субъектами правового воспитания является государство, государственные и негосударственные организации, отдельные физические лица. Установлено, что государство совершает правовое воспитание через государственные органы и государственные организации. Акцентировано внимание на том, что особым субъектом правового воспитания в современном украинском обществе являются объединения граждан (политические партии, профсоюзы), семья.

Ключевые слова: правовое воспитание, субъект, субъект правового воспитания, структура правового воспитания, элементы правового воспитания.

Fedoseyeva S. V. Subject of legal education as element of its structure: general theoretical aspect. Features of the subject of legal education as element of its structure are established and analyzed. It is defined that subjects of legal education is the state, the state organisations and not state organisations, separate physical persons. It is established that the state makes legal education through state structures and the state organisations.

In connection with classification of state structures depending on a government branch, among state structures as subjects of legal education it is offered to distinguish legislative, executive and judicial bodies. It is defined that any of the specified bodies takes part in formation of legal outlook of the person and a society. However, degree and the form of their participation are not identical that is connected with specificity of the competence of state structures.

Legal education of bodies legislative, executive and judicial authority accumulates in experience which is saved up as a result of their activity. According to the principle of the power distributions it is offered to distinguish three versions of such legal experience: the legislative; the law application; the judicial.

The attention that the especial subject of legal education in a modern Ukrainian society is association of citizens (political parties, trade union), family is focused.

Keywords: legal education, subject, subject of legal education, structure of legal education, elements of legal education.

Надійшла до редакції 23.12.2014